

прегледни рад
примљен: 26. 03. 2021. г.
прихваћен за објављивање: 13. 05. 2021. г.

343.54/.55-053.9
343.851:343.54/.55

Др Душица ПАЛАЧКОВИЋ*
Др Санда ЋОРАЦ**
Јелена ЧАНОВИЋ***

ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ НАД СТАРИЈИМ ЛИЦИМА

Апстракт

У раду је анализиран феномен породичног насиља над старијим лицима, односно дефиниције, типови и узроци ове појаве са циљем да се укаже на овај вид насиља и тиме допринесе његовом истраживању као почетној тачки настојања на његовом елиминисању или барем смањењу. На актуелност теме упућује околност да становништво на светском (а онда и регионалном и националном) нивоу све убрзаније стари, а процес је незаустављив. Старија лица су једна од вулнерабилних друштвених група што условљава повећану угроженост од насиља уопште, па и у породици. Како би се овај вид насиља препознао неопходно је, пре свега, дефинисати га и указати на његове најважније карактеристике. У раду је анализирана општеприхваћена типологија насиља у породици и указано на специфичне околности повезане уз старија лица за сваки од типова насиља. Поред референтне литературе коришћени су и резултати неких од спроведених истраживања. Посебности ове друштвене групе, индивидуалне, али и оне које настају у контексту друштвених и породичних прилика, од којих су неке: године живота, здравствено стање, често сиромаштво, зависност од других, стигматизација, изолација и самоизолација, у узрочно-последичној су вези са повећаним ризиком од насиља уопште, па и оног у породици.

Кључне речи: старија лица, насиље у породици, типови и узроци породичног насиља над старијим лицима

*Редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу у пензији, dudapalackovic@gmail.com

** Доцент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, scorac@jura.kg.ac.rs

*** Асистент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, icanovic@jura.kg.ac.rs

1. УВОД

Популација на светском нивоу стари, односно повећава се непрестано удео старих лица,¹ под којима се подразумевају лица старија од 60 година, у укупном становништву планете. Наведена граница година није међутим општеусвојена, па се тако у демографским истраживањима најчешће помера на 65 година,² али се користе и уважавају оба критеријума, а избор зависи од њихове погодности и функционалности за одређене потребе. Померање на 65 година могло би се схватити и као промишљени одговор на убрзане трендове старења становништва и нови начин димензионарања процеса старења и укупности старе популације (усвајање ниже животне доби, наиме, знатно увећава удео старих у укупној популацији).³ Уједињене нације, али и Светска здравствена организација (даље у тексту "СЗО") и даље примарно користе критеријум 60 година и више.⁴ У развијеном земљама, у којима је процес старења популације и најизраженији, праг се, при проучавању различитих димензија старења, подиже на 65 или чак 70 година, а све чешће је у примени деоба ове групе на три подгрупе: "младо старо" становништво (young old) - од 65 до 74 године, старо становништво - од 75 до 84 године и "најстарије старо" (oldest old) - преко 85 година.⁵ Као један од чешће помињаних узрочника

¹ Старост је друштвено-историјска и културолошка категорија јер се свуда не вреднује на исти начин. Демографија, међутим, старост посматра на глобалном нивоу и има врло прецизне нумеричке критеријуме у дефинисању старости становништва. М. Девеџић, Ј. Стојилковић Ђњатовић, *Демографски профил старог становништва Србије*, Београд, 2015, 12.

² Према последњем попису из 2011. године укупан удео старијих од 65 година у популацији био 17,3%, односно скоро петина, а још више брину пројекције за период 2011-2041. године према којима ће се удео старијих од 65 година увећати између 23,6% и 25,2% у зависности од коришћене тзв. варијанте пројекције (висока или ниска), доступно на: <https://www.mdpp.gov.rs/latinica/demografija-projekcije-stanovnistva.php>, 05.03.2021.

³ М. Девеџић, Ј. Стојилковић Ђњатовић, *op. cit.*, 12. Према подацима које наводе исти аутори Европу насељава најстарије становништво које почетком 21. века чини 14,8%, а тенденција демографског старења повећаће њихово учешће у 2050. години на 20,8%. Са изузетком Јапана, све остале демографски најстарије земље света су, иначе, европске.

⁴ Тако, нпр., Општи коментар бр. 6 Комисије Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons: General Comment 6, UN ESCOR, Economic, Social, & Cultural Rights Committee, 13th Session, E/12/1995/16/Rev.1, 1995. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838f11.pdf>, 05.02.2021.

⁵ М. Девеџић, Ј. Стојиловић Ђњатовић, *op. cit.*, 13.

наведених разлика у одређивању границе старосних различитости наводи се законски праг животног доба за одлазак у пензију који је на националним нивоима различит.⁶

Разлози за повећање удела старијих у укупној популацији у свету као и у државама појединачно су бројни. Свакако је један од најважнијих смањење стопе фертилитета, посебно нпр., у Европи, где је нижи од просте репродукције становништва и, са тим у вези, добна структура становништва (све старије) што указује на даље смањење стопе рађања, односно наталитета, као и на својеврстан "зачарани круг" узрока и последице.⁷ Просечан животно век становника на светском нивоу расте, па је услед тога и заступљеност старих у укупној популацији у порасту. У теорији се као битан препознаје и пораст животног стандарда, односно задовољење најразличитијих животних потреба људи, па и старих, који је на све вишем нивоу. Разлог је и унапређење здравствене заштите, и то како развој савремених наука и технологија, тако и посвећивање све веће пажње овом виду заштите у организационом и финансијском смислу.⁸ Следећи разлог за повећање удела старих лица у укупној популацији је и резултат напора на обезбеђењу редовног снабдевања водом и струјом, што омогућава виши ниво хигијене (у мање развијеним државама света), као и чињеница да се на националном, регионалном и светском нивоу улажу се знатна средства за контролу и спречавање инфективних болести што умањује ризик смрти.⁹

2. СТАРИЈА ЛИЦА – ВУЛНЕРАБИЛНА ГРУПА ИЗЛОЖЕНА НАСИЉУ

Старија лица, без обзира на то да ли је реч о онима преко 60, 65 или више година сасвим су сигурно високо вулнерабилна друштвена група (уз децу, особе са менталним сметњама, инвалиде, итд.) према различитим критеријумима. У великој мери су маргинализовани у погледу могућег друштвеног утицаја, економски су слабији од млађих лица, а здравствено

⁶ Т. Вујовић, "Насиље над старим особама", *Социолошка луча*, XI/2, 2017, 62.

⁷ N. Žganec, S. Rusac, M. Lakić, "Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije", *Revija socijalne politike*, br. 2, Zagreb, 2008., 174. наводе ове узроке, а према V. Puljiz, "Europska konferencija o stanovništvu 2005: Socijalna kohezija pred demografskim izazovima", *Revija za socijalnu politiku*, br. 2, 255-261.

⁸ Т. Вујовић, *op. cit.*, 62.

⁹ *Ibid*, 63.

су угроженији и подложнији дискриминацији.¹⁰ Посебно се, чини се, наведено односи на жене старије животне доби чији је положај најчешће и најтежи.¹¹

Као посебно рањива категорија стари су изложени и разним облицима злостављања, занемаривања и насиља које је, опет, најчешће породично, али се може односити и на понашања у домовима за старе или другим институцијама за бригу или смештај старих лица.¹² Истраживања насиља над старим лицима врше се тек у последњих двадесетак година интензивније. У Србији је прво квантитативно истраживање насиља у породици спроведено 2001. године,¹³ а системских истраживања насиља у породици, па, дакле, и над старијим особама и даље нема, нема ни редовног прикупљања, евидентирања и документовања оваквих података.¹⁴

Процент процесуираних кривичних дела насиља у породици према старијим особама је несразмерно мали у односу на фактичко стање што је претпостављамо последица околности да се овај вид насиља "теже открива и мање пријављује" у односу на друга дела насиља у породици (посебно насиље над особама које су због болести или изнемоглости везане

¹⁰ S. Rusac, A. Štambuk, J. Verić, "Dobna diskriminacija: iskustva starijih osoba", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 2013, 96.

¹¹ N. Žganec, S. Rusac, M. Laklija, *op. cit.*, 176.

Када су у питању жене старије животне доби, а према истраживањима Аутономног женског центра, а у 2020. години, највећи број убијених жена (у просеку свака трећа) био је старости преко 65 година. Готово свака четврта била је старости између 46 и 55 година, а свака седма старости од 36 до 45 година. Свака десета убијена жена била је старости између 18 и 25 година, и исто толико старости између 56 и 65 година. Најмањи проценат убијених жена био је старости између 26 и 35 година (7,7%). Најмлађа жртва имала је 19, а најстарија 85 година. Просечна старост жртве за овај извештајни период је 53,6 година. Аутономни женски центар, *Фемцид – убиства жена у Србији*, Квантитативно-наративни извештај 1. јануар - 31. децембар 2020. године, Београд, 2021.

¹² R.W. Summers, A. M. Hoffman, *Elder Abuse: A Public Health Perspective*, Washington, DC, 2006, 1.

¹³ Наведено према Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, "Службени гласник РС", бр. 27/2011, 11.

¹⁴ Н. Петрушић, "Насиље према старијим особама у породичном контексту - карактеристике, облици испољавања и институционална заштита", у Н.Петрушић, Н.Тодоровић, М.Врачевић (ур), *Насиље над старијим особама, Студија о насиљу у породици*, Црвени крст Србија, Београд, 2012, 44, <https://www.redcross.org.rs/sr/resursi/%C5%A1tampane-publikacije/nasilje-nad-starijim-osobama/>, 08.02.2021.

за постељу и не остварују контакте са људима у ширем социјалном окружењу).¹⁵

Подаци говоре да је однос жртава и извршилаца породичног насиља над старијим особама када је у питању њихова животна доб и пол скоро обрнуто пропорционалан - преовлађују извршиоци млађе животне доби, уз то и мушког пола, а најчешће су то њихова деца и унуци или је реч о партнерском насиљу.¹⁶

3. ПОЈАМ НАСИЉА НАД СТАРИЈИМ ЛИЦИМА

Насиље је, на жалост, универзална појава у људском друштву кроз његов укупан развој. Присутно је у свим државама и заједницама, на улици, у школи, у породици, на радном месту, а оставља последице на живот, здравље и срећу пре свега жртве, али, у зависности од врсте, и на особе из окружења (чланови породице) и друштво у целини.¹⁷ Најопштија дефиниција насиља коју даје СЗО је да је реч о намерној употреби психичке силе или физичке снаге, која се догодила, или се још увек догађа, против себе, друге особе или групе или заједнице, а која изазива или има знатне изгледе да изазове повреду, смрт, психолошку штету, последице по развој особе или сиромаштво.¹⁸ У оквиру теме овог рада од значаја је тзв. интерперсонално насиље¹⁹ и то оно које се дешава у породици, односно између чланова породице или у породичној заједници, или између

¹⁵ М. Бабовић et al., "Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији", Црвени крст Србије, 2018, 44.

¹⁶ На територији полицијских управа Новог Сада и Ниша где је истраживање спроведено 91,70% извршилаца су мушкарци, вид. Н.Петрушић, *op. cit.*, 51, 53, 58, 59. И истраживање спроведено у Федерацији БиХ о случајевима насиља у породици који су кривично процесуирани током 2016. године показује да је у узорку у 16,30% случајева била реч о насиљу деце над родитељима, дакле старијим лицима, вид. М. Сегајић-Џампара, Н. Вељан, *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2018, https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/Analiza_SudskePrakseUpredmetimaNasiljaUporodici.pdf, 10.02.2021.

¹⁷ *World Report on violence and health, Summary*, World Health Organization, Geneva, 2002, 4, (у даљем тексту "Извештај СЗО"), https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf, 10.02.2021.

¹⁸ *Ibid*, 1.

¹⁹ Иницијална типологизација насиља према СЗО обухвата: насиље према себи (*self-directed violence*), насиље једне индивидуе према другој индивидуи (*interpersonal violence*) и насиље у колективима (*community violence*). *Ibid*, 4.

интимних партнера, а које се по правилу и извршава у "дому", дакле месту где чланови породице живе.²⁰ Породично насиље је глобална и пандемична патолошка појава, која узрокује практично несагледиве последице и угрожава саму институцију породице.²¹ Оно није омеђено ни географским, ни етичким, ни статусним ни другим факторима, размере му је немогуће утврдити. По правилу, остаје скривено, а овај феномен угрожава или уништава породицу која због насиља престаје бити сигурно уточиште њених чланова.²² Промене у друштву и породици, пре свих економска криза и криза морала која је увек прати, али и тзв. структурне промене у самој породици условљавају да сваки члан може постати жртва, али и насилник, односно да више насиље супруга над супругом или родитеља над дететом није једини вид, па се тако све више препознаје и говори и о насиљу над старијим члановима породице.²³

Насиље над старијим особама СЗО одређује као озбиљан социолошки проблем, али не користи појам насиље (*violence*) већ злостављање (*abuse*) које одређује као сваки појединачан или понављајући чин или недостатак поступања које се догађа у било којем односу очекивања и поверења, а које узрокује штету, бол или неприлике старијој особи.²⁴ Треба рећи да се и у нашој, посебно виктимолошкој литератури, поред насиља говори и о злостављању које означава образац насилних или претећих радњи чији је циљ намерно контролисање или доминирање над другом особом, и које је често управо у партнерским односима и у односима чланова породице неједнаке физичке или психичке снаге или моћи.²⁵ Оваква терминологија и дефинисање указују да је нагласак на

²⁰ Интерперсонално насиље, према Извештају СЗО обухвата: 1. породично насиље и насиље између интимних партнера и 2. насиље између особа које нису у сродству, које се не познају и које се одвија генерално ван дома - насиље у заједници (*collective violence*).

²¹ Н.Петрушић, С.Константиновић Вилић, "Нормативни оквир породичноправне заштите од насиља у породици у Србији и резултати истраживања правне праксе судова у Београду", у Н.Петрушић (ур.) *Приступ правосуђу - инструменти за имплементацију европских стандарда правни систем Републике Србије*, Књ. 4, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2008, 186.

²² I. Radić, A. Radina, "Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, прекршajноправни и казненоправни аспект", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, бр. 3, 2014, 727.

²³ *Ibid.*

²⁴ Н. Љ. Сатарих, "Насиље над старијим особама", Социјална политика, бр.1/2016, 55, према Извештај СЗО, *op. cit.*

²⁵ Domestic Abuse Intervention Programs, Home of the Duluth Model, нав. према Приручник - *Sudska razmatranja slučajeва nasilja u porodici u BiH*, ur. N.Galić, H.Nuhtanen, 2013, 10, (у даљем тексту "Приручник БиХ"),

злоупотреби моћи и контроле у односима који би требало да се заснивају на поштовању и поверењу, па се насиље над старијим лицима коначно ставља у исти контекст односа и злоупотребе моћи као што је и породично насиље над децом или женама.²⁶

Међутим, у нашој правној литератури често се оба појма користе паралелно, као истозначни,²⁷ а има и примера да се један појам дефинише, заправо, преко другог, па се нпр., насиље над децом, дефинише као физичко, емоционално и сексуално злостављање и занемаривање. Емоционално злостављање деце се одређује као трајно пропуштање родитеља да исказују љубав или пажњу својој деци или када детету прете, подругују му се или вичу на њега, али се одређење свакако може пројектовати и на понашање према старим лицима.²⁸ Исти закључак односио би се и на занемаривање под којим се уобичајено подразумева ускраћивање основних потреба као што су храна, одећа, грејање и медицинска заштита лица о којима се стара (и образовање када су деца у питању),²⁹ као и небрига, односно ускраћивање неопходне неге.³⁰ Сматрамо, такође, да занемаривање може да представља и психичку форму насиља - необраћање пажње, избегавање, игнорисање, изолација, а и у дефиницијама насиља над старијим лицима наилазимо на форме занемаривања као посебне категорије.³¹

Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици из 2011. године³² (Истанбулска конвенција) не помиње

https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Nasilja_u_porodici_prirucnik_Final_Bos.pdf, 14.02.2021.

²⁶ М. Ајдуковић, Г. Павлековић, *Nasilje nad ženom u obitelji*, Друштво за психолошку помоћ, Загреб, 1994., нав. према М. Ајдуковић, С. Русац, Ј. Огresta, "Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji", *Revija socijalne politike*, Загреб, бр.1, 2008, 4.

²⁷ Нпр., наведена Студија Црвеног крста Србије, вид. фусноту бр. 14, као и Т. Вујовић, *op. cit.*

²⁸ G. Buljan Flander, I. Ćosić, "Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece", *MEDIX*, бр. 51, 2003, 122, https://www.researchgate.net/publication/27204352_Prepoznavanje_i_simptomatologija_zlostavljanja_i_zanemarivanja_djece, 12.02.2021.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Т. Вујовић, *op. cit.*, 71.

³¹ Тако, S. Prel-Levin, *Discussing Screening for Elder Abuse at Primary Health Care level*, WHO, Geneva, 2008, 6, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43523>, 13.02.2021.

³² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No.210., Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, "Службени гласник РС - Међународни уговори", бр. 012/13.

посебно насиље над старим лицима, а ни у Европској унији нема обавезујућих аката који регулишу ову материју.³³ Ипак, значајно је напоменути да је у својој пракси у низу случајева Европски суд за људска права утврдио повреду конвенцијских права, посебно чланова 2, 6 и 8 у вези са насиљем у породици,³⁴ што потврђује савремено схватање да је насиље у породици питање поштовања људских права, а не искључиво породична или приватна ствар.

Породични закони, као и закони о заштити од насиља у породици у државама у окружењу, али и Кривични законик, дефинишу породично насиље, али се насиље над старијим особама изузетно помиње експлиците. Закон о спречавању насиља у породици Републике Србије³⁵ одредбом чл.3 ст.3 насиље у породици дефинише као: "акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству". Породични закон Републике Србије,³⁶ одредбом чл.197 ст.1 уже дефинише насиље као: "понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице". Одредба чл.197 ст. 2, којом се ближе одређује шта се нарочито, дакле без таксативног набрајања, сматра актом насиља у породици, не помиње изричито насиље над старијим особама изузев индиректно у случају сексуалног насиља, односно навођења на сексуални однос или извршења сексуалног чина над "немоћним лицем".³⁷ При томе

³³ За акте ЕУ који се односе на насиље у породици видети I. Radić, A. Radina, *op. cit.*, 728-729.

³⁴ Више о пракси Европског суда за људска права у овој области Б. Тубић, "Насиље у породици у пракси Европског суда за људска права", *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, бр.1, 2018, 211-226.

³⁵ Закон о спречавању насиља у породици - ЗСНП, "Службени гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011- др. закон и 672015.

³⁶ Породични закон - ПЗ РС, "Службени гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015.

³⁷ Интегрални текст чл. 197 ст.2 ПЗ РС гласи: "Насиљем у породици, у смислу става 1 овог члана, сматра се: 1. наношење или покушај наношења телесних повреда; 2. изазивање страха претњом убиства или наношењем телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; 3. присиљавање на сексуални однос; 4. навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; 5. ограничавање слободе кретања или

"немоћно лице" је најчешће и старије, али то могу бити и млађи који су оболели од тежих болести, непокретни и сл. Осим породичноправне заштите од насиља у породици, националним законодавством предвиђена је и кривичноправна заштита, као секундарни и репресивни вид заштите у односу на породичноправну. Кривично дело насиље у породици прописано је одредбом чл.194 Кривичног законика³⁸ и има пет различитих облика, а основни облик прописан ст.1 гласи: "ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године".³⁹

Закон о заштити од насиља у обитељи Републике Хрватске⁴⁰ наводи (чл.10) као посебан облик породичног насиља и "занемаривање потреба особе са инвалидитетом или особе старије животне доби које доводи до њене узнемирености или вређа њено достојанство и тиме јој наноси телесне или душевне патње", дакле помиње овај специфични облик испољавања насиља над старијим лицима.⁴¹ И Закон о заштити од насиља у породици Федерације БиХ,⁴² одредбом чл.7 ст.2 т. 11, као вид породичног насиља одређује "физичко и психичко насиље према старим, изнемоглим особама и занемаривање у њиховом неговању и лечењу". Закон о заштити од насиља

комуницирања са трећим лицима; 6. вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање". Ни Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, "Службени гласник Републике Српске", бр. 102/2012, 108/2013, 82/2015 и 84/2019, којим је, за разлику од регулативе у Србији у целини регулисана ова материја и који, одредбом чл.6. ст.2 много подробније набраја акте вршења насиља у породици такође не помиње изричито насиље над старијим лицима, али се у неким од употребљених формулација препознаје неопходни образац понашања што алудира на појам злостављања.

³⁸ Кривични законик – КЗ, "Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

³⁹ Осим кривичног дела "насиље у породици" из чл.194 КЗ из групе кривичних дела против брака и породице примењива на старија лица је и одредба чл.196 КЗ ("Кршење породичних обавеза"), али под условом да је таква обавеза установљена (Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1 4446/2013 од 4.2.2014. године).

⁴⁰ Закон о заштити од насиља у обитељи - ЗЗНО, "Народне новине", бр. 70/17, 126/19.

⁴¹ ЗЗНО у чл. 10 говори, поред тога, и о психичком насиљу које је проузроковало повреду достојанства или узнемиреност, сексуалном узнемиравању, телесном кажњавању и другом понижавајућем понашању према деци и економском насиљу које шире објашњава.

⁴² Закон о заштити од насиља у породици, "Службене новине Ф БиХ", бр. 20/2013.

у породици Црне Горе,⁴³ одредбама чл.8 ст.2 и 3, такође помиње насиље над старијим особама. Односно, према ст.2, насиље у породици врши се и угрожавањем физичког, психичког, сексуалног или економског интегритета, менталног здравља и спокојства другог члана породице као и ако члан породице не води довољно бригу о исхрани, хигијени, одевању или медицинској заштити другог члана породице о коме је дужан да се стара, коме је потребна посебна помоћ због болести, инвалидитета, старости или других личних својстава због којих није способан да се стара о себи. Одредбом ст.3 као тежи облик насиља у породици уводи се "прикривање члана породице са посебним потребама", што такође могу бити и старија лица.

4. ТИПОЛОГИЈА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА НАД СТАРИЈИМ ЛИЦИМА

Светска здравствена организација усваја као типове насиља уопште физичко, психичко, сексуално, лишавање (нечега) и немар.⁴⁴ Као облик насиља постоји и прихвата се и економско.

Физичко насиље подразумева било који чин физичке природе независно од тога да ли је као његова последица настала физичка повреда или не.⁴⁵ Наиме, реч је "о намерном изазивању бола или повреда" чија је последица поред физичког и психички или душевни бол.⁴⁶ Реч је увек о намерној употреби физичке силе или снаге против другог лица. Веза физичког насиља и психичког, односно душевног бола иначе је код породичног насиља најприсутнија, с обзиром на претпостављено постојање чврстих емоционалних веза у свакој породици, а веза старијих са децом и унуцима, нпр., посебно је чврста и јака емоционална веза. Уобичајене и спољне лако препознатљиве форме, односно манифестације насиља су повреда оружјем или оруђем, шамарање, шутирање, чупање за косу, гурање, подметање ноге, бацање на под, дављење или гушење, гађање неким предметом и др.⁴⁷ Овај тип насиља најлакше је уочити јер оставља

⁴³ Закон о заштити од насиља у породици, "Службени лист ЦГ", бр. 46/2010, 40/2011.

⁴⁴ Извештај СЗО, *op. cit.*, 5.

⁴⁵ Т. Вујовић, *op. cit.*, 70, 71.

⁴⁶ Д. Крстинић, Ј. Васиљковић, "Облици насиља у породици", *Право - теорија и пракса*, бр. 07-09/2019, 70.

⁴⁷ О томе Т. Вујовић, *op. cit.*, 70, 71, S. Rusac, "Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području grada Zagreba", *Ljetopis socijalnog rada*, 2009., 16 (3), 578, 579 (према садржини упитника за истраживање), а видети и Н. Љ. Сатарић, *op. cit.*, 55.

видљиве трагове. Поред свега овога, физичко насиље подразумева и присиљавање на неке невољне радње какво је нпр. лежање, односно остајање у кревету или столици, присиљавање на останак у затвореном простору, односно ограничавање слободе кретања, склањање лекова, предозирање лековима и др.

Психичко или емоционално насиље односи се на акте којима се стара лица настоје дехуманизовати или потценити, односно умањити њихово самопоштовање или дигнитет.⁴⁸ Реч је о нашошењу тзв. менталне патње.⁴⁹ Обухвата небројено много различитих понашања или пак нечињења као што су: претња напуштањем, да ће старију особу оставити саму или да ће је истерати из куће или стана; претња смештајем у дом за стара лица; претња, односно застрашивање да ће бити лишено основних животних потреба, посебно уколико старије лице нема сопствене приходе већ га издржава управо насилник, нпр. да неће добити храну или лекове, да га неће водити код лекара и др.;⁵⁰ наметање разговора о тежини болести или смрти старог лица; називање погрдним именима, псовање, викање на старе без очигледног разлога, ругање; социјална изолација, односно забрана посета и одласка у посете, гледања телевизије, читања штампе, телефонирања; игнорисање, односно немање комуникације са старијом особом или, пак, непрекидна критика њихових поступака или нечињења и др.⁵¹ Насиље над старијим особама препознато је и као тзв. "злостављање бакица" ("grenny battering"),⁵² односно добровољно прихватање или наметање деликатним, тешко препознатљивим начинима утицаја, бројних обавеза старијим женама као што је чување унука, кување, набавке, чување болесног члана породице и сл., што с обзиром на године представља изузетан напор и доводи до погоршања физичког и менталног здравља.⁵³

⁴⁸ *Ibid*, 71.

⁴⁹ Н. Љ. Сатарић, *op. cit.*, 55.

⁵⁰ Има схватања да се посебно може изоловати као вид насиља занемаривање потреба старијих особа, као што су храна, одећа, обућа, средства за личну хигијену, лекови, потребна медицинска помагала и сл., али и ускраћивање одласка код лекара, одлучивање у име старије особе, социјална изолација, равнодушност и игнорисање (Н. Љ. Сатарић, *op. cit.*, 56, 57.), али се заправо ради о манифестацијама које су најчешће облик психичког, ређе и неког од других уобичајених видова насиља над старијим особама.

⁵¹ Т. Вујовић, *op. cit.*, 71; S. Rusac, *op. cit.*, 578, 579.

⁵² Аутори Бејкер и Бурстон су, наиме, у часопису *British Scientific Journals* 1975. описали овај вид злостављања баки, односно старијих жена, нав. према Н. Љ. Сатарић, *op. cit.*, 54.

⁵³ Д. Рељић, "Насиље над старијим лицима", *Годишњак Правног факултета*, 4(2), 160, нав. према Д. Крстинић, Ј. Васиљковић, *op. cit.*, 74.

Психичко насиље је најчешћи вид породичног насиља, па и над старијим особама, присутно је и шире, ван породице, а најтеже га је открити, односно доказати.

Сексуално насиље је најделикатнији облик насиља и један од најтежих видова сексуално девијантног понашања⁵⁴ и повреда је полне слободе и полног морала.⁵⁵ Укључује најразличитије облике сексуалног понашања, искоришћавања или узнемиравања без воље и пристанка старије особе, као што је силовање, али и нежељено додиривање, миловање и сл.⁵⁶ Овај вид узнемиравања може бити директан, физички (неприкладно дирање, присиљавање на сексуални чин), али и нпр., изјаве са сексуалном конотацијом, слање таквих порука на различите начине, а поред физичких и психичких последица има и социјалне последице за жртву које су за старије особе веома трауматичне.⁵⁷

Економско или финансијско насиље представља новчане манипулације или искоришћавање новца или имовине старије особе, а да оне за то нису дале пристанак, односно да се то чини мимо њихове воље или на превару. Углавном су присутни као уцена старијих, превара, односно преварна радња или друге врсте злоупотреба.⁵⁸ По правилу корист од таквих аката имају насилник или њему блиска лица (нпр. други чланови породице), али не увек. Овај вид насиља се управо открива преко околности да се туђа имовина користи на незаконит или непримерен начин. Акти овог насиља су најчешће крађа новца, продаја непокретности или покретних ствари, злоупотреба издатог пуномоћја, фалсификовање потписа, располагање новцем који им је старо лице поверило (дато овлашћење за кредитну картицу) за потребе друге врсте, а не за издржавање и задовољавање потреба тог старог лица. У литератури се, поред наведених, као акти "материјалног насиља" наводе отварање писама и пошиљки као и принуда на промену тестаментa,⁵⁹ али би се могло обухватити и присиљавање на закључење нпр. уговора о доживотном издржавању или о поклону и других којима се располаже имовином у корист насилника,

⁵⁴ Д. Крстинић, Ј. Васиљковић, *op. cit.*, 72.

⁵⁵ М. Почуча, "Насиље у породици", *Право - теорија и пракса*, 27(9-10), 51.

⁵⁶ Односно различита кривична дела против полне слободе регулисана КЗ, нпр. силовање (чл.178), обљуба над немоћним лицем (чл.179), обљуба злоупотребом положаја (чл.181), недозвољене полне радње (182), полно узнемиравање (182а).

⁵⁷ Д. Крстинић, Ј. Васиљковић, *op. cit.*, 72

⁵⁸ Т. Вујовић, *op. cit.*, 71, 71.

⁵⁹ S. Rusac, *op. cit.*, 579.

принуда на продају личне имовине како би се елиминисала економска самосталност и сл.

5. ЕТИОЛОГИЈА НАСИЉА НАД СТАРИЈИМ ЛИЦИМА

Насиље над старијим особама најтеже се идентификује јер су она најчешће и социјално изолована што истовремено и повећава ризик од могућег насиља и отежава откривање, а онда и узроци остају неоткривени.⁶⁰ Начелно, старији су мање спремни да пријаве породично насиље органима кривичног гоњења, како насилнике (нпр. децу, унуке) не би излагали евентуалном кажњавању, а присутан је у великој мери и страх од освете насилника.⁶¹ И истраживања и теоријски радови о овој теми, наиме, често проблематизују тзв. тамну бројку насиља над старијим особама, односно мању спремност од младих да га пријаве.⁶² У старијој популацији израженији је осећај везаности за чланове породице, заједништва и бриге. Исто тако израженији је и осећај стида и срамоте у случају насиља што је свакако последица другачијег васпитања и усвојених образаца понашања, нижег нивоа образовања, еманципације и сл. Старији су више "везани за кућу", односно живот у породици и спремнији на трпљење како би очували (привидни) мир и хармонију по било којој цени. Уз то, пријава насиља може условити и одлазак или смештај у дом за старе, а највећи број старих се томе противи.⁶³ Са друге стране, пак, деца или унуци са којима старија лица најчешће живе (уз живот са брачним или ванбрачним партнером свакако), из најразличитијих разлога који се могу свести на "борбу за живот", жељу за материјалним добрима и положајем, до недостатка емоција и емпатије иначе, па и према старима, нису спремни не само да се брину за старије, да им посвећују време и пажњу, већ су веома често заинтересовани само за њихову имовину и/или примања.

⁶⁰ Т. Вујовић, *op. cit.*, 63.

⁶¹ *Ibid*, 55.

⁶² Према резултатима једног од таквих истраживања чак 57,3% испитаника старијих особа даје одговор да су стари веома ретко спремни да пријаве насиље које трпе, односно 11,9% њих да стари не би никада пријавили овај вид насиља, М.Ајдуковић, S. Rusac, J. Ogresta, *op.cit.*, 17.

⁶³ Видети разлоге за непријављивање насиља од стране старијих жена у *The Mental Health and Well-being in Later Life Programme 2003-2006*, Scotland, 2006, 14, <https://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/30The%20Mental%20Health%20and%20Well-being%20in%20Later%20Life%20Programme%202003-2006%20report.pdf>, 18.02.2021.

Како су узроци породичног насиља над старијим особама бројни и разноврсни у теорији се чине покушаји груписања фактора који условљавају овај вид насиља. Као групе препознају се: фактори ризика везани уз заједницу и друштвене норме, индивидуални фактори повезани уз жртву и индивидуални фактори повезани уз насилника, као и фактори који се односе на саму породицу у којој се насиље десило.⁶⁴

У првој групи фактора издваја се друштвена изолација старијих особа. Реч је о особама које су најчешће у пензији и самим тим драстично су смањени њихови друштвени контакти, али на то утиче и околност да су се деца осамосталила економски, најчешће и одселила (неретко и у иностранство). И уколико нису били запослени околности су сличне. Смрт брачног друга, других чланова породице и пријатеља додатно утиче на изолацију (али и самоизолацију, повлачење у себе). Присутна је и тенденција "умањивања вредности старијих особа од стране заједнице",⁶⁵ а овакав приступ преноси се и на чланове њихове породице. Сиromаштво води њиховој стигматизацији у друштву,⁶⁶ то условљава психичке последице, а онда се и то реперкутује на њихово опште незадовољство животним приликама, које се негативно одражава и на породичне односе. Економска зависност од старијег члана породице, која је честа у овим околностима, такође утиче негативно на потенцијалног починиоца насиља. У модерним друштвима, односно државама углавном се губе традиционалне вредности, па и оне које су карактерисале брачне и шире породичне односе. У "савременој" породици неретко се губи поштовање, солидарност, хуман однос међу њеним члановима. Старија лица, као чувари традиционалних вредности, изазивају негодовање, некада негативне емоције, често вербалне нападе, а онда није далеко ни од насиља према њима.

Други, индивидуални фактори повезани уз жртву насиља, такође су бројни и различити. Пре свега, генерално, старија лица су и физички и психички слабија, или се бар налазе на силазној путањи у погледу

⁶⁴ Т. Вујовић, *op. cit.*, 69, 70.

⁶⁵ *Ibid*, 69.

⁶⁶ У транзиционим државама економски проблеми су потенцирани и значајан су окидач у вршењу насиља у породици. Незапосленост, ниска примања (плате и пензије), родна и добна дискриминација, проблеми у финансирању и функционисању система социјалне заштите и потреба његовог реформисања, приватизација у привреди, али и здравственог система и други фактори условљавају да су старије особе најчешће и сиромашне, а онда и социјално рањиве што повећава ризик од породичног насиља. М. Ajduković, S. Rusac, J. Ogresta, *op. cit.*, 6,7.

физичких, когнитивних и психичких способности, што их чини рањивијим. Слабљење условљава и немогућност или, опет, ослабљену способност да се одбране од физичких напада, али и психичке тортуре. Уз слабост придружене су и бројне болести иманентне старијој популацији, што даље повећава ризик, посебно нпр. отежано кретање или немогућност кретања, као и менталне сметње или болести, које мада нису типичне само за старију популацију, ипак су у том делу популације присутније. Спроведена истраживања у овој популацији указују да лошије функционалне способности старијих особа јесу фактор повећаног ризика од породичног насиља и то примарно психичког. Односно, како се у теорији наводи слабије функционалним старијим особама неопходна је туђа помоћ у свакодневним активностима, а лица која помоћ пружају, па и чланови породице изложени су незадовољству, фрустрацијама и стресу, што повећава ризик од психичког насиља.⁶⁷

Када су у питању индивидуални фактори повезани уз починитеља породичног насиља над старијим лицима, а најчешће су то најближи чланови породице - деца или унуци, ређе други рођаци у породици, један број општих фактора поменутих у оквиру оних који су карактеристични за заједницу и друштвене норме повезани су и уз починитеље - економска криза која условљава незапосленост или недовољне приходе, незадовољство положајем у таквим околностима, појачани ризици психосоматских поремећаја који су условљени овим околностима и др. Такође, околност да старије особе захтевају повећан степен бриге и пажње због немоћи, слабости, болести и слично води потреби да се одређена лица, по правилу чланови породице, брину о њима и њиховим потребама. Тако је за наше друштво традиционално карактеристично да нпр. дете (деца) брину о родитељима, односно да су то најчешће ћерке, а уместо сина то би требало да је дужност снахе. Уколико и врше овакву, традиционалну улогу, околности повезане уз њихов посао, ужу породицу, свакодневни живот и борбу, најчешће воде барем блажим облицима психичког насиља - оне су најдиректније у контакту са жртвом, а и улогу често нерадо прихватају. Истраживања о томе ко су најчешћи починиоци породичног насиља над старијим особама су контроверзна - нека показују да су у више од половине случајева насиља над старијим особама насилници жене - ћерке или

⁶⁷ Истраживање "Nasilje nad starijim osobama u obitelji" чији су резултати публиковани у S. Rusac, "Funkcionalna nesposobnost starijih osoba kao činitelj rizika za izloženost nasilju u obitelji", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, br.2, 2011, 87-95.

снахе,⁶⁸ а нека, сасвим супротно, да су то супруг (30,7%) и син (16,95%). То свакако упућује на закључак да се феномен насиља над старијим особама мора много систематичније сагледавати и истраживати. Но, без обзира на то, чланови породице свакако невољно прихватају улогу старања о старијем члану, неприпремљени су за ту захтевну улогу и стога у перманентном стресу који појачава ризик од насиља.⁶⁹ И када супружници живе сами, брига једног од њих за другог који је болестан или слабији потенцира стрес, а онда и агресију, па су тако, поред деце, супружници ти који високо стоје на лествици починилаца породичног насиља над старима.⁷⁰

Коначно, усвојени обрасци понашања у самој породици значајан су фактор повећаног ризика од насиља, па и према старијим особама. Историја насиља, генерацијски присутно насиље, насиље као једини одговор на невоље и стресне ситуације, све то условљава да су неке породице склоније насиљу од других.

Фактори ризика могу се поделити и на:

- биолошке карактеристике старијих особа и старења као неминовног животног процеса (које се свде на виши степен угрожености болестима које, пак, убрзавају старење, а дубока старост условљава патолошке промене у организму који се насиљу више не може одупрети);

- психолошке промене (промене у структури личности, које се свде на окретање од спољашњег света ка унутрашњем, сопственом свету, слабе везе са другим лицима па и члановима породице, придаје се већа важност задовољавању сопствених потреба али социјална изолованост води упућености искључиво на чланове најуже породице што условљава усамљеност и зависност и јача ризик од насиља);

- однос са млађим члановима породице (неравнотежа између жеља и потреба старих за сигурношћу и уважавањем и потребе младих за одлучивањем и моћи).⁷¹

⁶⁸ Т. Вујовић, *op. cit.*, 69.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ М. Р. Костић, Р. Ђорђевић, "Виктимизација старих особа као припадника посебне маргинализоване групе", *TEMIDA*, бр.2, 2004, 9.

⁷¹ Ф. Мирић, "Кривичноправна заштита старих лица и ризик од њихове виктимизације код кривичних дела са елементима насиља у породици", *TEMIDA*, бр.1, 2012, 222, који цитира Владету Јеротића, "Страх од смрти у стварности", *Специјална мисао*, 2, 54: "Млади су одувек били склони нестрпљењу и превременој жељи да свргну старије са њиховог места; старији, опет, старећи постају себичнији и властољубивији, не желећи да се одрекну својих места. Сукоб изгледа онда неизбежан."

6. ЗАКЉУЧАК

Насиље је појава која прати људски род од његовог настанка до данас, а исто би се могло закључити и када је реч о насиљу у породици. Квалификација феномена насиља у породици прошла је дуг пут од вишевековног става да је насиље у породици приватни, породични проблем, заправо схватања насиља у породици као друштвено прихватљивог облика понашања, до савременог става да је реч о повреди људског права. У оквиру насиља у породици препознаје се и проблем насиља над старијим лицима које, такође, показује тренд раста, што је, између осталог, условљено и околношћу да је популација на светском нову све старија. Ипак, овом феномену се ни теоријски ни емпиријски не посвећује неопходна пажња. Светска здравствена организација дефинише овај вид насиља као појединачан или понављајући поступак или недостатак поступања које се догађа у било којем односу очекивања и поверења, а које узрокује штету, бол или неприлике старијој особи. Истраживања овог вида породичног насиља врше се тек последњих двадесетак година, али су и даље малобројна и несистемска, па сматрамо да би обимнија теоријска и емпиријска истраживања у чијем би фокусу било породично насиље над старијим лицима допринела како расветљавању проблема тако и одабиру конкретних мера заштите ових лица. Подаци о насиљу над старијим лицима су најмање доступни, пре свега због неспремности припадника ове друштвене групе да пријаве насиље и насилника који је најчешће брачни или ванбрачни партнер, дете или унук. Старија лица су "чуvari дома и породице" по сваку цену, па и трпљењем насиља, а обрасци њиховог понашања су другачији у односу на младе који су спремнији да насиље пријаве. Повећана активност заједнице на откривању дела насиља и починилаца стога се чини неопходном. Физички и психички слабија, старија лица неретко су и функционално неспособна, па им је потребна туђа брига и старање, а новчана примања су им веома често недовољна и за најосновније животне потребе. Са друге стране, млађи чланови породице су у непрестаној "борби за живот", продужава се радно време, приходи су недовољни за све потребе, немају довољно времена ни за своје ни за потребе своје најуже породице - брачног друга и деце, губитак посла и борба за новим радним местом постаје масовна појава, а све то делује фрустрирајуће и стресно, што се одражава и на односе са члановима породице, па и старијим, а представља потенцијални "окидач" насиља. Генерално се као и код породичног насиља уопште и када је реч о насиљу

над старим лицима као најважнији узроци препознају друштвена изолација старих, индивидуалне карактеристике старих као жртава, индивидуалне карактеристике починилаца дела насиља и усвојени обрасци понашања у самој породици. Бројност и разноврсност узрока отежава превенцију, али се томе мора посветити неопходна пажња. Над овом вулнерабилном друштвеном групом врше се сви типови насиља који се иначе препознају у оквирима породичног насиља: физичко, психичко, економско и сексуално, али се за сваки од ових типова у истраживањима и теоријским радовима уочава низ посебности што упућује и на неопходност препознавања специфичних приступа како би се умањило.

ЛИТЕРАТУРА

Ajduković M., Pavleković G., *Nasilje nad ženom u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1994,

Ajduković M., Rusac S., Ogresta J., "Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji", *Revija socijalne politike*, Zagreb, br.1, 2008,

Buljan Flander G., Ćosić I., "Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece", *MEDIX*, br. 51, 2003, https://www.researchgate.net/publication/27204352_Prepoznavanje_i_simptomatologija_zlostavljanja_i_zanemarivanja_djece,

Čehajić-Čampara M., Veljan N., *Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovinu*, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2018, https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/AnalizaSudskePrakseU_predmetimaNasiljaUporodici.pdf,

Prel-Levin S., *Discussing Screening for Elder Abuse at Primary Health Care level*, WHO, Geneva, 2008, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43523>,

Priručnik - *Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH*, ur. N.Galić, H.Huhtanen, 2013, https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Nasilja_u_porodici_prirucnik_Final_Bos.pdf,

Puljiz V., "Europska konferencija o stanovništvu 2005: Socijalna kohezija pred demografskim izazovima", *Revija za socijalnu politiku*, br. 2,

Radić I., Radina A., "Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, prekršajnopравни i kaznenopравни aspekt", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 3, 2014,

Rusac S., "Funkcionalna nesposobnost starijih osoba kao činitelj rizika za izloženost nasilju u obitelji", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, br.2, 2011,

Rusac S., "Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području grada Zagreba", *Ljetopis socijalnog rada*, 2009., 16 (3),

Rusac S., Štambuk A., Verić J., "Dobna diskriminacija: iskustva starijih osoba", *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 2013,

Summers R.W., Hoffman A. M., *Elder Abuse:A Public Health Perspective*, Washington, DC, 2006,

The Mental Health and Well-being in Later Life Programme 2003-2006, Scotland, 2006, <https://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/30-The%20Mental%20Health%20and%20Wellbeing%20in%20Later%20Life%20Programme%202003-2006%20report.pdf>,

World Report on violence and health, Summary, World Health Organization, Geneva, 2002, https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf.

Žganec N., Rusac S., Laklija M., "Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije", *Revija socijalne politike*, br. 2, Zagreb, 2008,

Аутономни женски центар, *Фемцид – убиства жена у Србији*, Квантитативно-наративни извештај 1. јануар - 31. децембар 2020. године, Београд, 2021.

Бабовић М., Величковић К., Стефановић С., Тодоровић Н., Врачевић М., Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији, Црвени крст Србије, 2018,

Вујовић Т., „Насиље над старим особама“, *Социолошка луча*, XI/2, 2017,

Девеџић М., Стојилковић Ђатовић Ј., *Демографски профил старог становништва Србије*, Београд, 2015,

Јеротић В., "Страх од смрти у стварности", *Специјална мисао*,

Костић М. Р., Ђорђевић Р., "Виктимизација старих особа као припадника посебне маргинализоване групе", *TEMIDA*, бр.2, 2004

Крстинић Д., Васиљковић Ј., "Облици насиља у породици", *Право - теорија и пракса*, бр. 07-09/2019,

Мирић Ф., "Кривичноправна заштита старих лица и ризик од њихове виктимизације код кривичних дела са елементима насиља у породици", *TEMIDA*, бр.1, 2012

Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, "Службени гласник РС", бр. 27/2011,

Општи коментар бр. 6 Комисије Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons: General Comment 6, UN ESCOR, Economic, Social, & Cultural Rights Committee, 13th Session, E/12/1995/16/Rev.1, 1995. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838f11.pdf>,

Петрушић Н., "Насиље према старијим особама у породичном контексту - карактеристике, облици испољавања и институционална заштита", у Н.Петрушић, Н.Тодоровић, М.Врачевић (ур), *Насиље над старијим особама, Студија о насиљу у породици*, Црвени крст Србија, Београд, 2012, <https://www.redcross.org.rs/sr/resursi/%C5%A1tampane-publikacije/nasilje-nad-starijim-osobama/>,

Петрушић Н., Константиновић Вилић С., "Нормативни оквир породичноправне заштите од насиља у породици у Србији и резултати истраживања правне праксе судова у Београду", у Н.Петрушић (ур.) *Приступ правосуђу - инструменти за имплементацију европских стандарда правни систем Републике Србије*, Књ. 4, Центар за публикације Правног факултета, 2008, Ниш,

Почуча М., "Насиље у породици", *Право - теорија и пракса*, 27(9-10),

Рељић Д., "Насиље над старијим лицима", *Годишњак Правног факултета*, 4(2),

Сатарић Н. Љ., "Насиље над старијим особама", *Социјална политика*, бр.1/2016,

Тубић Б., "Насиље у породици у пракси Европског суда за људска права", *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, бр.1, 2018.

Правни извори и судска пракса

Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe, CETS No. 210.,

Закон о заштити од насиља у породици, "Службене новине Ф БиХ", бр. 20/2013,

Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, "Службени гласник Републике Српске", бр. 102/2012, 108/2013, 82/2015 и 84/2019,

Закон о заштити од насиља у обитељи, "Народне новине", бр. 70/17, 126/19,

Закон о заштити од насиља у породици, "Службени лист ЦГ", бр. 46/2010, 40/2011,

Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, "Службени гласник РС - Међународни уговори", бр. 012/13,

Закон о спречавању насиља у породици, "Службени гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011- др. закон и 67/2015,

Кривични законик, "Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019

Породични закон, "Службени гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015

Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1 4446/2013 од 4.2.2014. године.

Dušica PALAČKOVIĆ, Ph.D

Full Professor, Faculty of Law, University of Kragujevac

Sanda ĆORAC, Ph.D

Assistant Professor, Faculty of Law, University of Kragujevac

Jelena ČANOVIĆ

Assistant, Faculty of Law, University of Kragujevac

FAMILY VIOLENCE AGAINST ELDERLY

Summary

The paper analyzes the phenomenon of domestic violence against the elderly, i.e. definitions, types and causes of this occurrence in order to point out this kind of violence and thus contribute to it's research as a starting point for efforts to eliminate or at least reduce it. The topicality of this topic is indicated by the fact that the population globally (and then at the regional and national) level is aging faster and faster, and that process is unstoppable. The elderly are one of the vulnerable social groups, which causes an increased threat of violence in general, therefor also domestic. In order to recognize this type of violence, it's necessary to, first of all, define it and point out it's most important characteristics. The paper analyzes the generally accepted typology of domestic violence and points out the specific circumstances related to the elderly for each of the types of violence. Other than the referenced literature, the results of some of the conducted studies were also used. The special features of this social group, individual, but also those that appear in the context of social and domestic circumstances, some of which are: age, health condition, frequent poverty, dependence on others, stigmatization, isolation and self-isolation, in a cause-and-effect relationship to increased risk of violence in general, therefore domestic violence.

Key words: elderly, domestic violence, types and causes of domestic violence against the elderly